

FORN VÄNNEN

JOURNAL OF
SWEDISH ANTIQUARIAN
RESEARCH

Velands hög och Smedsmästaren från Brunneskärret
Hofrén, Manne

Fornvännen 22, 127-129

http://kulturarvsdata.se/raa/fornvannen/html/1927_127b

Ingår i: samla.raa.se

på mumien, nämligen en liten amulett i form av en "huvudkudde" av egyptiskt snitt samt ett amulettöga, Horusögat, sittande å en arming av guld. Det vore otvivelaktigt av stort intresse att genom en analys erfaras, huruvida det rör sig om naturligt, gediget (meteorit)-järn eller om järn, utvunnet ur malm.

T. J. A.

Ett nytt motstycke till Årnåshjälmen.

Fig. 64.

Germanisches Nationalmuseum i Nürnberg har förvärvat en s k. "Topfhelm", lik Årnåshjälmen (publ. av B. SCHNITTGER i Fornvännen 1920) men av den yngre rundkulliga typen, dock med låg mittrygg. Hjälmen har tillhört släkten Rieter von Kornburg och tidigare förvarats i Allhelgonakyrkan i byn Kleinschwarzenlohe (fig. 64). Liksom Årnåshjälmen är den sammansatt av 3 delar. Hjälmen har varit helt försilvrad och är prydd med förgyllda beslag. Nedtill är hjälmen försedd med en grov linne-remsa, å vilken fastgjorts ett uddigt pansarnät av nitade järnringar. Hjälmen väger utan kedjeflätningen 2,91 kg. Den tillhör 1300-talets mitt. Jfr "Der Topfhelm der Rieter von Kornburg" av AUGUST NEUHAUS i "Festschrift zum 60 Geburtstag von Dr. Theodor Hampe" = Jahrg. 1924 u. 1925 des Anzeigers des Germanischen Nationalmuseums (Nürnberg 1926).

T. J. A.

Velands hög och Smedsmästaren från Brunneskärret.

Två gamla smedstraditioner.

I Kalmar Museum förvaras 4 st. svärdsklingsor eller ämnen till dylika av utseende som efterföljande bild (fig. 65) visar. Klingorna äro raka, 67 cm. långa och 2,5 cm. breda. De äro eneggade och ha ryggen plattthamrad, genomskränningen är alltså trekantig. Fyndomständigheterna synas mig vara av det intresse att en kort relation härom kan anses motiverad, helst som forskningen angående vår äldsta järnhandtering i dessa dagar är föremål för stort intresse och mycket arbete. Fyndbeskrivningen lyder sålunda: "I september månad år 1854 bortogs

på lantbrukaren Rosanders ägor i Fagerhults socken af Handbörds härad och Kalmar län ett stenrör nära boningshuset, hvilket stenrör var af oregeibunden form, i diameter af omkring 12 alnar och höjden vid pass 2 alnar. I mitten af detta rör, i själfva matjordsbotten på c:a $\frac{3}{4}$ alns djup funnos 400 st. alldeles lika järnskenor, eller rättare svärdsämnen, af hvilka varje var 1 aln och 5 tum lång och $1\frac{1}{3}$ tum bred, tvär för öfra och tillspetsad för nedra ändan, bred i ena sidan (ryggen) och tunn i andra (eggen), fullkomligt liknande ej fullständiga, raka svärd utan tånge för handtaget eller fästet. Dessa svärdsämnen äro af en högre ålder och tillverkade vid särskilda bruk, om man får använda det ordet för den tiden, och bearbetades sedermera af vapensmeder på olika trakter.*

I inventariet finnes därjämte en av Volmar Sylvander lämnad uppgift: "Svärds klingor utan fäste, uppgrädda bland en samling af öfver 200 dylika klingämnen i den s. k. Velands (Verlands) hög i Fagerhults socken 1854". Denna högst intressanta uppgift återger SYLVANDER även i sin *Kalmar Slotts och Stads*

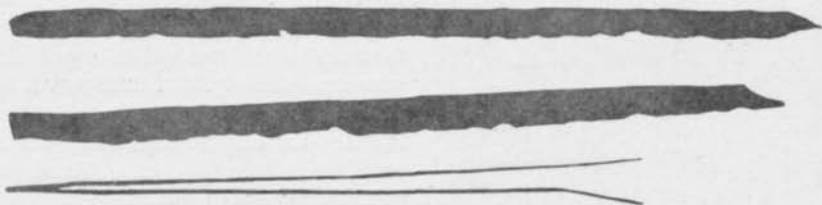

Fig. 65. Överst: Svärdsämnen från Velands hög, Fagerhult socken, Kalmar län. Därunder: dubbel järnskena från Stenåsa, Öland (Kalmar museum).

historia (II: 1, sid. 89). Folksägner uppges, säger han här, att Fagerhults berömdaste smed var begravnen i högen och att de stora sinnerskuthögar, som finnas därinvid och invid en närliggande myrsmalmssjö, voro lämningar efter Velands smedja.

Den 1844 verkställda grävningen i Velands hög synes icke ha blottat några som helst rester efter begravning på platsen — alldeles osäkert är ju dock icke att så varit fallet och det är livligt att beklaga att uppgifterna om undersökningen icke äro fullständigare. Av stort intresse är emellertid, att grävningen visade sig bekräfta folktraditionens uppgift att högen hade med en smed eller med smide att göra. Att sagans mästersmed Volund fått låna namn åt "Fagerhults berömdaste smed" är icke förvånansvärt — folktraditionen har ju även till andra ställen lokaliserat dennes liv och verksamhet. Mängden av halvfabrikat i högen, liksom traditionens bestämda uppgift om en "storsmed", antyder att här vid en viss tid förefunnits ett betydande järnhantverk — kanske skola de stundande undersökningarna i trakten visa, att Fagerhultsbygden utgort ett centrum för järnhanteringen i gammal, kanske förhistorisk tid.¹

¹ Märklig är ju uppgiften om det ansevärdiga antal av likartade föremål, som påträffades i högen. Analogier till detta saknas icke. Så berättar AHLQVIST i *Ölands Hist. och*

Sågnen om Velands hög i Fagerhult blev alltså på sätt och vis arkeologiskt bestyrkt, ehuru jag icke vågar mig på ett försök till datering av de funna föremålen, som ju sannolikt äro svärdsämnen — men kanske också kunna vara avsedda till liar.

En annan smedstradition från Kalmar län, som torde kunna leda forskningen på ett värdefullt spår är sågnen om den store smedsmästaren vid Brunneskärret i Åby socken. I antikvitetsransakningarna från 1667—84 finnes härom antecknat följande: "Uthi Åby församling finnes inga antiquiteter, där om någon weet göra någon berättelse, undantagandes på skogsbygden åtskillige högar med smideskutor eller smidesslagg, somblige store som lagom huus, somblige mindre, hwaruthi ähro fundne tänger, hamrar och annat sådant. Finnes ock ännu undertijden där stora järnstycken, hwaraf bilder göras. Däraf förmenas och gissas där fordom varit järnbruk. Serdeles berättas at den rette jernmästaren hafwer kunnat med stoor tractamente uppholla konungen och hela hans hus i några dagar. Samme jernmästare säijes hafwa boodt vid en kier som kallas Brunnskier, icke långt ifrån capellet, hwarest och finnes till wedermähle en öfwermåttan stor sindehögh, och synes ähnnu tå solen skiin neder uthi watnet lysa som järn".

Smeden Veland i Fagerhult och den store järnmästaren i Åby tillhöra visserligen sagan men de representera icke desto mindre en ganska påtaglig verklighet, nämligen den, att östra Smålands skogsbygder varit säte för en vida utbredd järnhantering i gammal tid — slagghögar och andra bevis här för påträffas ofta i skogarna. Här må också erinras om den stora roll Kalmar stad spelat för järnhandeln långt in i nyare tid. Smålandsjärnet har tydligen till allra största delen sökt sig ut över Kalmar och kanske t. o. m. platsens första uppväxt till ett stadsliknande samhälle vid övergången mellan heden och kristen tid, är att sätta i förbindelsen med Smålands järnhantering. Säkert ligger det t. o. m. en viss sanning i vad redan P. WIESELGREN i sitt 1846 utgivna arbete "*Sydskandinaviens Förstfödslorätt*" med så lärd apparat söker leda i bevis, nämligen att Småland är den svenska järnhanterings vagga.

Manne Hofrén.

Beskr., att man år 1825 vid borttagandet av en stenkulle i Gräsgårds gårde, Öland, påträffade omkr. 200 st. järnspetsar, tätt sammanpackade. Även påträffades "ett skelett av en halvväxt människa" samt en benkam. Enligt en icke kontrollerad uppgift skall man för några år sedan vid Solberga i Köping socken ha gjort ett liknande fynd av en stor mängd hoppackade spjutspetsar i ett röse. Kalmar museum förvarar ett sextiotial halv-meterlånga dubbla järnskenor av utseende som bilden visar, funna tillsammans i Stenåsa, Öland. Liknande föremål finnas från Algutsrum, Öland. (K. M. 2443).